

- Je perspektiva odraslega pripovedovalca v leposlovju tisti ključni element, ki neko delo uvršča ali ne uvršča v branje za mladino? Kje so meje mladinske književnosti? Je to književnost za mlade ali književnost o mladih?
- Kaj znotraj večnaslovniške književnosti bi lahko bilo sporno oziroma neprimer- no branje za mlade (teme, kot npr.: nasilje, odvisnosti, spolnost, spolne zlorabe idr., jezik, vrednote, nesrečni konec ...) in zakaj?
- Kako razumete in doživljate mladostnike (v starostnem razponu od 14. do 18. leta) in njihovo odraščanje v sodobnem svetu? So večinoma dovolj zreli, razmi- šljujoči za samostojno branje zahtevnejših večnaslovniških književnih besedil? Koliko vodenja odraslih pri tem potrebujejo?
- Ali lahko v takšnih etičnih razpravah prihaja do podcenjevanja mladih bralcev v smislu njihove bralne sposobnosti, recepcije?
- Ali mora biti večnaslovniška književnost nujno tudi vzgojna v najožjem smislu?

Vprašanje za občinstvo

- Z razvrščanjem sodobnega leposlovja za mladino in za odrasle se avtonomno in v skladu s svojimi strokovnimi usmeritvami ukvarja predvsem knjižničarstvo (tudi založništvo, včasih žirije za literarne nagrade). Kako razumete možnost, da mladinski knjižničarji sami oblikujejo knjižnične zbirke za mlade do 18. leta starosti (Priporočila in standardi za splošne knjižnice 2018–2028)?

VEČNASLOVNIŠKA (CROSSOVER) KNJIŽEVNOST: MEJE MLADINSKE KNJIŽEVNOSTI IN MLADINSKEGA KNJIŽNIČARSTVA Okrogla miza

Tina Bilban

Posvet *Knjižnica – srce mesta* je prinesel vpogled v produkcijo, predvsem pa recep- cijo otroške in mladinske književnosti ter se s tem vpel v mrežo dogodkov, ki so se zvrstili v aprilu in odprli dialog med literaturo in bralcem – od obiska Kevina Brooksa v okviru festivala Bralnice pod Slamnikom, Slovenskih dnevov knjige z Literaturnim Prepišnim uredništvom (ki je letos pretresalo vlogo branja kot uve- ljavljanja svobode) do Mladinskega festivala angažiranega pisanja Itn. – festivala, ki letos že drugo leto odpira teme, ki zanimajo mlade, in daje besedo mladim. In njihova beseda je v kontekstu premisleka »kaj naj berejo mladi« mnogo preredko in preslabo slišana, včasih celo preslišana.

Mladi so na festivalu izpostavili svoje stališče do izraza *mladi bralci*. Zavrnili so njegovo uporabo, ker se jim zdi izraz pokroviteljski. (Andraž Rožman: *Festival angažiranega pisanja In tako naprej!*: »Nismo mladi bralci, ampak le bralci«, Dnev- nik, 15. 4. 2018). Ob tem sem se spomnila ugotovitve, ki jo je na svojih predavanjih iz verzologije večkrat omenjal prof. Boris A. Novak – da posebni praznični dnevi povedo veliko o našem odnosu do stvari – imamo npr. dan žena in dan poezije, nimamo pa dneva mož in dneva romana. Tudi naše kategorizacije bralcev in skrb

za njihovo čtivo povedo veliko o družbeni percepciji različnih posameznikov. Še ne dolgo nazaj se je družba ukvarjala z vprašanjem, kaj lahko berejo ženske. Danes se ukvarjamo z vprašanjem, kaj lahko berejo otroci in mladi. Tako ni presenetljivo, da so mladi na festivalu še posebej izpostavili *Dekline zgodbo* Margaret Atwood in jo vzeli za svojo.

Menim, da je vprašanje, kaj lahko berejo mladi, že v svojem smislu zgrešeno. Natanko tako, kot je zgrešeno vprašanje, kaj lahko bere kdorkoli izmed nas. Lahko se bere!

Vprašanje, ki ga je uvodoma odprla okrogla miza – kaj je »večaslovniška (crossover) književnost ...« – bi bilo tako dobro preusmeriti. Ne, komu je knjiga namenjena, ampak koga nagovarja. Z vidika avtorja je ob nedavnem obisku ta pogled izpostavil Kevin Brooks, ki, kot je povedal, ob pisanju romana snuje dobro, kompleksno literarno delo, ne pa dela, usmerjenega na specifično bralsko publiko.

Literatura s svojimi orodji in postopki odstira dele našega sveta, nam ga predoča, zoperstavlja, izpeljuje, dograjuje ... Kompleksna literarna dela se pogosto spuščajo v različne globine takšnega pretresa sveta in s seboj ponesejo različne profile bralcev. Nekatere osupne plankton, ki se svetlika na površini, drugi se odločijo za plavanje v globine. In to je večnaslovniška – crossover literatura.

Ob tem vloga literarnega kritika, didaktika literature, literarnega zgodovinarja, knjižničarja ... ne more biti vloga policaja. Je pa v sodobnem knjižnem labirintu gotovo izjemno pomembna njegova vloga izkušenega bralca, analitika, priporočevalca in navduševalca. Tistega, ki v branje priporoča dobre knjige in širi navdušenje nad njimi. Tistega, ki usmerja bralce h knjigam in knjige k bralcem. V nižine koralnih grebenov tiste, ki imajo oči za podrobnosti, v morske globine tiste, ki čakajo na srečanje z globokomorskimi ribami.

Strah pred odstiranjem celote našega sveta v otroški in mladinski literaturi ni novost ne našega časa ne prostora. Gre za strah, ki vseskozi spremlja ustvarjanje, analizo in recepcijo literature – če pomislimo samo na Platonov odnos do literature v *Državi* – a se sprošča z dopuščanjem vedno večje bralčeve svobode in kot sediment ostaja prisoten v odnosu do tistega segmenta bralcev, do katerih še vedno pristopamo z večvrednostne, pokroviteljske pozicije.

Kljub širjenju prostora bralske svobode, tovrstno podcenjevanje (mladih) bralcev ostaja vseprisotno. Osebnostno se z njim soočam v različnih vlogah srečevanja s knjigami, od avtorske, uredniške, kritiške ..., specifično pa v zadnjih treh letih kot vodja projekta, ki poteka pod okriljem Slovenske nacionalne komisije za UNESCO in v okviru katerega poskušamo nagovoriti mlade, da se jih staranje tiče, dialog o staranju pa odpiramo preko izbrane literature, ki tako ali drugače odpira tematiko staranja in smrti. Ko brskamo po knjižnih policah in arhivih in iščemo dobro literaturo, s katero odpremo dialog o eni od ključnih tem sodobne družbe, vedno znova ugotavljamo, da sta temi staranja in smrti v otroški in mladinski literaturi redko prisotni, čeprav so babice in dedki klasični pravljlični liki. Da tematike staranja in smrti ne odpiramo, če že, pa na čim bolj abstrakten, neoprijemljiv način. Medvedki ne umirajo, ampak prehajajo v druge svetove, babice so večno zdrave in poskočne, če že zbolijo in odidejo v dom za ostarele, pa jih tja pripeljejo nejasno zarisane bolezni z nekoherentnimi simptomi, pri katerih avtor izpostavi dejstvo, da gre za bolezni s čudnim imenom, ki si jih otroški literarni junak ne more zapomniti.

Na vprašanje, zakaj se tako aktivno angažiramo v ignoranci kompleksnosti našega sveta, vedno znova pridemo do istega odgovora (glej npr.: Tina Bilban:

Prikaz biološkega staranja v mladinski literaturi, *Otrok in knjiga*, št. 91, 2014 ali Tom Kirkwood: *Time of our Lives*, Oxford University Press, 2001) – ker nas je strah. Ker nas je strah smrti in staranja, v bistvu tudi kompleksnosti in znanosti. In kadar nas je česa strah, to radi potlačimo, skrijemo. O tem neradi govorimo, še posebej pa ne z otroki. Ker otroci kar naprej sprašujejo in potem je treba odpirati stvari, ki jih sicer ne bi, jih raziskovati skupaj z njimi ali pa priznati, da nečesa ne vemo. V bistvu sta podcenjevanje mladih bralcev in skrb za ohranjanje rezervatov sladkobe v otroški literaturi priročni orodji, da se nam ni treba ukvarjati s perečimi vprašanji. Otrokom rišemo svet, v katerem ni staranja in smrti, sebi pa takega, v katerem ni podnebnih sprememb in vojne v Siriji.

Pa vendarle imamo avtorje, ki si drznejo pisati o celoti našega sveta. O babicah, ki izgublajo spomin in lastno identiteto; o velikanih, ki hrustajo otroke, ker se nočejo sprijazniti s smrkumarami; o gepardih, ki si ob vodi radi kakšnega prižgejo, in vodnih bivoli, ki jim ob tem zapaše kakšno pivce; o iskanju smisla, ki se ga včasih ne najde; o zlorabah; o nasilju; o mladih, ki se zafrkavajo, da bi prekrili svojo stisko, družba pa njihovo igro sprejema odprtih rok, ker če se delamo, da problemov ni, jih vsaj nekaj izgine, če ne drugače, v reki ali pa na štriku.

In potem se oglasijo zgroženi starši in didaktiki književnosti. Ker o teh temah se v otroški in mladinski literaturi ne govori. Ker je treba paziti na otroke, na njihove nežne duše. Ker vsega tega ne bodo razumeli, prizadelo jih bo, izgubili bodo kompas. Če jim ne moremo zagotoviti varnega literarnega sveta, kaj jim sploh lahko zagotovimo?

Čim več poti do dobre literature. Tisočere poti, v tisočere svetove. S kakšnim priporočilom, kje smo se mi počutili domače in kje nas je spreletaval srh, ko nismo videli pred sabo poti, pa smo vendarle bredli naprej. Ker hodili bodo sami, po vseh svetovih. In popotnica je vse, kar jim lahko zagotovimo, in vse, kar potrebujejo.

Andrej Ilc

Moralna policija v literaturi nima kaj iskati. Že res, da za branje nekaterih knjig verjetno obstaja prava starost (tu imam v mislih nekatere eminentne avtorje za odrasle), a če česa ne potrebujemo, so to sejalci moralne panike in histerije, ki skušajo kar naprej onesposobiti kakšno knjigo in jo, predvsem pa njenega avtorja in sploh vse, ki so prišli v stik s tem amoralnim strupom, brez milosti razkrinkati. Urednik Zdravko Duša je pred leti, ko so se spravili na 'njegove' in Makučeve *Oči* zapisal: »Trki te vrste niso problem literature niti otrok in njihovega duševnega ali moralnega zdravja. To je intimen problem ljudi, ki se postavljajo na mesto moralne večine, in javni problem družbenih in političnih razmerij. Od tega, kako se kanalizira ali absorbira travma omenjene skupine, je odvisen končni izid polemike.« No, po nekaj letih se je zgodba ponovila v primeru knjige *Evangelij za pitbule*, vendar s to razliko, da so nekateri znanstveniki, ki so pred leti še všečno izjavljali, da moralno spornih knjig ni, temveč so samo dobre ali slabe, zdaj na strani tistih, ki bodo do zadnjega iztrganega citata dokazovali moralno spornost dela, ki je sicer bilo napisano za odrasle, a s svojo nesentimentalnostjo in senzibilnostjo nedvomno nagovarja tudi najstniško publiko. Dobra literatura ima pač svoje življenje, kot je zapisala urednica knjige Nela Malečkar. Če se temu reče crossover, tudi prav.

Kaj zdaj? Meta Grosman je nekoč zapisala: »Številni odrasli svoje napačne presoje književnosti za otroke utemeljujejo na ugibanju o tem, kako bi se odzvali hipotetični otroci. V času vedno večjih generacijskih razlik se takšno ugibanje o potencialnih branjih otrok vse bolj oddaljuje od njihovega dejanskega razumevanja.« Ne verjamem, da knjige kvarijo. To me ne skrbi. Pač pa me skrbi, ko jih začnejo cefrati, iz napaberkovanih citatov delati 'primere' in aktivno napeljevati k prepovedim in linču. To pa me skrbi. Če je kaj lastnega literaturi, potem je verjetno to, da gre za prostor svobode. Tako za pisce kot za bralce. To svobodo, ki med drugim pomeni neprestano porajanje in kroženje spornih, upornih, nemara celo prevratnih misli in idej, bi že od nekdanj radi ukrotili in tudi danes ni nič drugače. Napovedujejo se težki časi. Prostor svobode se oži. Vsi, ki verjamemo v moč literature ali imamo preprosto radi knjige, smo odgovorni za to, da se bosta literatura in svoboda še naprej izgovarjali skupaj. Molk ni zlato.

Mateja Gomboc

1. *Kaj je večnaslovniška književnost?*

Namenjena je več generacijam bralcev, vsekakor pa je to literatura, ki zahteva zrelejšega bralca. Zgornje starostne meje seveda ni (tudi odrasli radi beremo mladinske romane), spodnja pa zahteva bralca z dobro kondicijo, ki je skozi literaturo rastel in jo dojemal tudi globlje, kar največkrat pomeni tudi bralca, ki od doma ali iz šole prinese določen pedigree, torej poglobljeno znanje in sposobnost dojemanja literature.

2. *Meje mladinske književnosti*

To je običajno književnost o mladih in največkrat tudi s perspektive mladega. Zakaj Rožančeve *Ljubezni*, Kovačičevih *Prišlekov*, Haderlapinega *Angela pozabe* ne uvrščamo med mladinske romane? Ker so napisani s perspektive odraslega (najpogosteje memoarskega tipa). Mladinski pisatelj je seveda odrasli, ki pa je sposoben empatije in doživljanja sveta skozi oči mladega. To je tudi prvo cedilo, skozi katerega gre mladinski roman. Vendar šele prvo. Drugo so teme, ki zaznamujejo svet mladostnika. Teh pa je neizmerno veliko.

3. *Sporne teme v mladinski literaturi*

Po svoje jih ni. Sporen je samo način, kako so prikazane, torej slog, pristop, etične meje. Kdaj mladinska knjiga postane »pornografska«? Ko je napisana z vidika odraslega, ki je izprijen in svoje bolne lastnosti pripiše mlademu liku.

Bivamo v svetu, v katerem je veliko nasilja, odvisnosti, spolnih zlorab, nesrečnih koncev, bolečine znotraj družine, sovraštva. Prav je, da se te teme znajdejo tudi v mladinski literaturi. Vendar ne samo te. V istem svetu je tudi veliko prijateljstva, sočutja, upanja, lepote, uspešnega reševanja težav. V tujini izide npr. na 100 romanov 10 takih, ki se lotevajo mejnih, težkih tem. Pri nas je odstotek višji, »mehkejša« literatura prezrta, poleg tega se tudi pri prevodni literaturi raje odločamo za romane, ki načenjajo problemska vprašanja.

Odrasli bralec zmore več, tovrstna literatura je lahko katarzična. Mlajšemu, nezrelemu bralcu literarna stvarnost lahko tudi škodi (primer dijakinje, ki naj bi se samopoškodovanja in bulimije naučila iz mladinskega romana, ni osamljen).

4. *Kakšen je sodobni mladi bralec?*

Kot v vsaki generaciji so tudi nekateri sodobni mladostniki dovolj zreli in razmišljujoči, da zmorejo samostojno branje težjih besedil. Za mnoge pa je pomoč odraslih v obliki vodenega pogovora dobrodošla (dokaz so lahko tudi maturitetni romani, ki jih večina dijakov po obravnavi v šoli dojema kot kakovostne, čeprav je bilo njihovo prvo, holistično branje zavračujoče).

5. *Anketa*

Pripravila sem anketo o »crossover« literaturi in jo poslala tudi kolegom na nekaj srednjih šol. Posredujem rezultate.

- Veljavne rezultate je ponudilo 317 dijakov (77 % deklet, 23 % fantov), starih od 15 do 19 let; 106 z javnih, 211 z zasebnih srednjih šol.
- Po starosti: 15 let – 3 %, 16 let – 22 %, 17 let – 36 %, 18 in več – 39 %
- 54 anketiranih mladinske literature ne bere nikoli, 164 včasih, 99 zelo radi.
- Na vprašanje, zakaj berejo tovrstno literaturo, navajam nekaj odgovorov:
  - *Všeč so mi teme, ki se dotikajo mladih ljudi.*
  - *Rad berem o mladih, ker sem tudi sam mlad, in zanima me, kako živijo mladi po svetu, zato posegam predvsem po tuji literaturi.*
  - *Izbiram romane, ki govorijo o preizkušnjah mladih, ne maram pa romanov o nasilju in drogah.*
  - *To so dobri romani, ker so teme tako različne in nekatere tudi boleče, zato si kar oddahnem, da se to ne dogaja meni. Rada imam, da mi roman ponudi rešitev problema.*

- Dijake, ki so odgovorili, da ne berejo tovrstne mladinske literature, sem v anketi prosila, naj skušajo svojo odločitev, izkušnjo pojasniti. Navajam enega od odgovorov, ki povzema večino (lektorirano): *Niso mi blizu pogosto obravnavane teme v tej vrsti književnosti, slog je običajno šibek, jezik ni bogat. Zgodba je v večini primerov preprosta in trivialna, zato nezanimiva. (Kritiziram torej mladinske romane, ki so postavljeni v najstniško in/ali šolsko okolje in tudi druge mladinske romane, ki jih pišejo aktualni avtorji današnjega časa.) Liki so v večini takih romanov enoplastni in nerazgibani, velikokrat vzeti iz vsakdanjega najstniškega življenja s stereotipnimi najstniškimi osebnostmi. Obravnavane tematike so najpogosteje ljubezenskega tipa ali pa opisujejo problematiko participacije mladih v aktivnostih družbenega dna, kot so pitje alkohola in druge zlorabe. Pogost motiv je tudi soočanje s težko boleznijo. Možne so kombinacije naštetih motivov. Vse so neprijetne in nezanimive za branje. Vendar problem ni toliko v obravnavanih temah, kot v njihovi predstavitvi, ki sem jo na kratko komentiral v začetku tega sestavka. Večina današnjih mladinskih romanov, če povzamem, daje občutek, da so napisani le z namenom pridobitve dobička na račun ljudi, ki so do književnosti nezahtevni.*

Tudi preostali odgovori kritično presojujejo način pisanja – preveč negativizma, neprijetne teme in slab slog.

- Na vprašanje, katere teme jih v literaturi privlačijo, so rezultati naslednji: fantazijske teme – 42 %, ljubezenske teme – 37 %, aktualna družbena in politična problematika – 8 %, temne strani odraščanja – 7 %, medgeneracijski konflikti – 6 %. Priznati moram, da so me rezultati močno presenetili.
- Zelo zanimiv odgovor na vprašanje o predlaganih temah: *Več romanov bi se moralo dotikati težavnosti odraščanja v adolescenci, morda o sprejemanju*

svojih napak, prebujanju v notranjosti, ne pa slepemu sledenju družbi, ker želimo nekomu pripadati in tako izgubimo sled tega, da lahko pripadamo predvsem sami sebi in smo si zvesti. Zdi se mi, da so še vedno tabu teme smrt, onostranstvo, kaj sploh je vsakdanja realnost, zakaj sploh smo. Vem, da o tem ne razmišlja vsak mladostnik, vendar je iskanje smisla zakopano v nas.

6. Pogovor z dijaki

V dneh pred okroglo mizo sem s svojimi dijaki pripravila še debatno srečanje *pro et contra*. Zgoraj nanizani odgovori precej povzemajo naš pogovor: v mladinski literaturi si dijaki želijo različnih tem, ki nudijo spoznavanje različnih izkušenj (pro), ne marajo pa moraliziranja, po drugi strani tudi ne skrajnega negativizma, moralno obrobnih tem, kulta zla, pretirane količine bolečih izkustev oziroma manjka pozitivnega videnje življenja (contra).

Predlagam, da bi tovrstno okroglo mizo z dijaki organizirali tudi v okviru MKL.

Borut Marolt

Sam pišem s perspektive učitelja mladostnikov z vedenjskimi in čustvenimi motnjami. V večini primerov gre tudi za storilce kaznivih dejanj. Problem teh mladih je, da jih mnogo ne preide z otroške literature na literaturo za mladostnike in za odrasle. Bere samo približno dvajset odstotkov te populacije, pritegneta pa jih predvsem fantazijska literatura (na primer *Harry Potter*) in kriminalni roman. Tudi provokativno *crossover* literaturo (povezano z njihovimi življenjskimi izkušnjami) berejo raje kot večino obveznega srednješolskega čtiva.

Pri štirinajstih letih mladostniki že prevzemajo tudi kazensko odgovornost za svoja dejanja, kar pomeni, da naj bi pri teh letih vedeli, kaj je prav in kaj ni. Cilj etične oziroma moralne vzgoje, to je prenos vrednot, naj bi bil v tem obdobju življenja končan. Seveda pri vseh ni tako, kar pa ne pomeni, da se bi morala literatura temu prilagajati. Literatura lahko negativno vpliva na posameznika, ki je osebno nezrel, vendar to ni nujno povezano s starostjo bralca. Tudi štiridesetletnik lahko pod vplivom specifične literature proda svoje imetje, zapusti ženo in majhne otroke ter odide v svet iskat sebe.

Otrokom in žal tudi mladostnikom pogosto ne pustimo odrasti. Zavijamo jih v vato, varujemo jih pred zunanjim svetom, ker se nam zdi, da je to prav in da jim s tem delamo uslugo. Moramo se vprašati, za koga vzgajamo otroke: zase ali za življenje. Če je odgovor za življenje, potem naj življenje v vseh ozirih tudi spoznajo. Naj razumejo, da živimo v svetu, ki je in bo krivičen do njih, njihovih staršev, prijateljev in drugih. V svetu, ki ni popoln in ima obilo prostora za izboljšave.

Breda Jelen Sobočan

Sodobni čas je vse bolj hiter in površen, čas močnih vtisov in drvečih podob, ki iz vsakovrstnih aparatov vpliva na nas vse, na mlade pa še posebej. Imamo vtis, da se spreminja hitrost, s katero se vrti Zemlja. Pozornost je vse bolj razpršena, vse manj imamo časa tudi za branje.

‘Mladost’ je zelo različno, raztegljivo obdobje in ga definirajo rast, zorenje in hitro, pa tudi nepredvidljivo prehajanje med fazami, naprej in kdaj, začasno, tudi nazaj ...

Mladi, ki v tem poglobljenosti nenaklonjenem času berejo kvalitetno leposlovje, bodo morda lahko naredili most med svojim notranjim svetom in vsebino knjige. V primeru, ko jih knjiga pomakne v razmišljanje ali močna (ugodna ali neugodna) čustva, je pomembno, da najdejo ustreznega sogovornika. Sociologi pravijo, da se sodobni mladostniki še vedno pogosto obračajo na starše kot zaupanja vredne bližnje osebe. Učitelji si morajo zaupanje, tako kot starši, pridobiti z osebno ‘avtoriteto’ v pravem pomenu besede in mladi jih bodo vprašali za mnenje. Bolj kot bo pristop odraslih do mladih spoštljiv in bo upošteval njihovo krhko samopodobo, ki je v nastajanju in počasi vodi v osamosvojitve, lažje se bo mladostnik pokazal v pristni podobi.

Kjer je preveč siljenja, vdiranja ali pravzaprav nezanimanja za notranji svet mladih, izgubimo stik z nastajajočo avtonomijo. Mladi se razvojno obračajo k vrstnikom, nastajajo hitre spremembe v socialnih odnosih. Kljub centralnosti vrstnikov pa je pomembno, da mladostniki nimajo občutka, da so jih odrasli ‘zapustili’. Vemo, da najbolj nasilni, jezni in problematični odzivi ali vedenja nastajajo pri tistem otroku, mladostniku, ki je doživel serijo ‘zapustitev’ od domačih, bližnjih ljudi. Ta izguba vezi z odraslimi je lahko zelo rizična.

V adolescenci možgani izjemno hitro zorijo. Dokončno se razvijejo kognitivne funkcije, ki so značilne za človeško vrsto. Najvišjih oblik in možnosti delovanja možganskih funkcij, ki so prvenstveno domena uravnoveženega delovanja desnih (holističnih) in levih (kognitivnih) možganov, ne dosežejo vsi posamezniki. Zmožnosti refleksije in mentalizacije – se pravi ultimativne abstraktne funkcije, so zelo zahtevne možganske operacije, ki se razvijejo v obdobju adolescence, če so za to ustrezni pogoji. Bolj kot imamo umirjene primitivne dele uma, večja je verjetnost, da se bodo razvijale abstraktnejše funkcije. Če pa se morfološki in funkcijski razvoj možganov odvija v stanju stalnega strahu, kroničnega stresa ali travmatskih odnosov, imajo mladostnikovi možgani manj možnosti za razvoj višjih funkcij. Mladost je ponovna priložnost za odrasle, ki obdajajo posameznika, da popravijo v otroštvu storjene ‘napake’. Če mlad človek, ki je iz katerega koli razloga imel ‘moteno’ varno navezavo s starši, najde človeka, ki mu je lahko predan in se nanj lahko ‘nasloni’, je to pravi čas za korekcijo. Mladi tekom šolanja prihajajo v stik s številnimi odraslimi. Škoda, da se ti pogosto ne zavedajo pomena svoje vloge. Bolj ko se birokratizira šolanje, več škode delamo predvsem tistim mladim, ki doma nimajo varne baze.

Papagajsko ponavljanje in stres zaradi preobsežnih in prepodrobnih informacij, ki jih je treba uskladiščiti v kratkoročni spomin (po opravljeni nalogi se izbrišejo in napolnijo z novimi vsebinami za nove kontrolke), so pogosti opisi šole, ki jih podajajo učenci in dijaki. To je urjenje precej površnih plasti uma. Ko je tak način dela v šoli opremljen še z vzdušjem absolutne tekmovalnosti, egocentričnosti in nepovezanosti med sošolci, dobimo skrajno škodljivo in eksplozivno zmes ranljivega narcisističnega perfekcionizma ali drugačnih oblik lažnega Sebe. To ni učenje za življenje, ampak tekma za točke. V tekmi pa smo lahko po eni strani neobčutljivi, po drugi strani pa preobčutljivi na vse, kar zmoti to perfekcionistično in hitro reševanje ‘kontrolok’.

Branje zapletenih knjig in reševanje vsakdanjih odnosov ni možno brez psihološkega neugodja, ki pa je druge, neperfekcionistične vrste. Popolna usmeritev v tekmo, reprodukcijo povedanega, fragmentacijo, površinskost prepodrobnega nabiranja 'podatkov', nesposobnost povezovanja in ustvarjanja specifičnega, artikuliranega in lastnega mnenja so pomanjkljivosti sodobne šole. Mladi se učijo biti dopadljivi, prodorni in konkurenčni. Iz nižje stopnje se ista klima razraščajoče pridnosti in ubogljivosti razširi na obdobje mladostništva. Ta usmeritev nekatere učitelje in starše navdaja s skrbjo, da so mladi krhki, nesposobni za lastno razmišljanje, zato jih je potrebno ščititi tam, kjer se njim samim zdi nekaj težko. Nekateri povedo, da se ti pojavi udomačujejo že tudi v učnih procesih na fakultetah.

Pogovor o knjigi, ne glede na temo, je vstopnica za pristni odnos. Kako bodo odrasli to nalogo opravili, je njihova resnična odgovornost do bitij, ki so jim zaupana. Ideološko, s trdnimi in neomajnimi prepričanji nabito predstavljanje odvrča in pušča tiste otroke in mladostnike, ki imajo ob temi, ki jo odstira knjiga, največ težav, same s težkimi občutki.

Vse knjige niso dobre in vse knjige niso za vse ljudi. O vseh temah pa je potrebno pisati. Tabuji so nevarni, saj se v njih razraščajo predpostavke. Za kritično branje je potrebna kritična misel, ki prihaja iz zapletenega sobivanja svobode in odgovornosti. Kritična misel se ne rodi v vzdušju perfekcionističnega in oportunističnega mentalnega treninga.

Način obravnave 'tabu' teme, ki služi avtorju za zadovoljevanje 'lastnih gonov', je etično sporen. Branje take knjige z možnostjo poglobljenega pogovora z 'mentorjem' ali v skupini, ki je dobro vodena, pa je lahko izhodišče za številna razmišljanja.

Mladi so bolj avtonomni, kot verjamemo, in bolj odvisni, kot vidimo. Samo z odnosom, pogovorom, časom, ki jim ga namenimo, in polno prisotnostjo jim lahko zares pomagamo spoznavati življenje. Branje knjig je učenje na tujih izkušnjah. Dobro napisana knjiga nam te izkušnje prenese preko besed v občutek, utelešen v nas samih. Se pomakne med spominjanje, ki ga bomo lahko asociacijsko priklicali. Boljša kot je knjiga, bolj bo naše spominjanje posvojilo izkušnjo. Tako ponotranjimo tujo izkušnjo kot svojo (skoraj) doživeto. Pri težkih zgodbah vsi, tudi 'odrasli', potrebujemo sogovorca, ker samo v dialogu zares živimo, se učimo in se osebno razvijamo.

Blaž Istenič

Pojem mladinska književnost je prav tako izmuzljiv, kot so izmuzljivi tudi mladi, ko jih kdo hoče pripraviti do branja. Naj poudarim, da po mojem prepričanju ločnica med dobro in slabo literaturo obstaja.

A to ni pomembno toliko zaradi skrbi, da bodo mladi začeli brati kaj pohujšljivega, kar bi lahko kvarno vplivalo na njihovo razmišljanje, ampak bolj zaradi velike količine del, za katere je literatura dokaj velikodušna oznaka. Tu pa pridejo na vrsto tako starši, ki se pač morajo zavedati, da brez dobrega zgleda tudi njihovi otroci po vsej verjetnosti ne bodo navdušeni (in razmišljujoči) bralci, na drugi strani pa osebje knjižnic, ki tudi lahko igra veliko vlogo. Zato prav na teh leži največja odgovornost, še zlasti v zgodnjem otroštvu, pa tudi kasneje: če bo branje mladim v užitek, če jim bo ponujena literatura, ki jim bo dala misliti (pa ne nujno dolgočasno »odrasla«), bodo verjetno z branjem tudi nadaljevali – in takšnih mladih si najbrž želimo.

V zadnjem času je veliko govora o t. i. večnaslovniški (»crossover«) literaturi, ki naj bi presegala starostne delitve in ponujala nekatere odgovore na vprašanja, kakšno literaturo si želijo mladi. Namenjena je mladim, ki so v teh delih tudi pripovedovalci, obenem pa se loteva tudi »odraslih« tem in jih ne obravnava v smislu preprostih zgodbic za lahko noč, kot bi si želeli nekateri. Jasno je, da najstniki že premorejo dovoljšno kritično distanco, da lahko preberejo tudi knjige, s katerimi se ne bodo nujno strinjali, ki ne bodo nujno tako prijazne, kot si želimo, da bi bil naš svet. Literatura, ki se sprašuje tudi o najpomembnejših vprašanjih našega bivanja, ni namenjena samo mladim, ampak jo v roke vzamejo tudi odrasli – če se spomnimo npr. Harryja Potterja. Če premagamo pomisleke, da je to le še en tîrmin, ki ga radi razširjajo založniki, moramo priznati, da je uporaben za številna dela.

Če na eni strani zagovarjamo spodbujanje k razmišljanju, ki naj bo značilnost dobre literature, moramo na drugi strani opozoriti tudi na možnost, da v literaturi začnemo videti predvsem vzgojni moment, torej le sredstvo, ne pa stvari zase. Tudi a priori podcenjevanje nekaterih žanrov, ki so mladim blizu, na primer fantazijske literature, nas ne bo vodilo prav daleč.

Zavrnuti moramo prepričanja nekaterih, ki vedno znova stojijo na okopih boja za uboge otroke, a jim gre v bistvu bolj za lastna prepričanja. Nenavadno je, da nekateri še vedno zlasti v knjigi vidijo lahko tarčo cenzure, po drugi strani pa otroci še toliko večje grozote spremljajo prek drugih medijev. Na vsakem koraku moramo biti pazljivi, da se ne zapletemo v nevarno pajčevino moralizatorstva, saj moramo prav z literaturo mladim pokazati vse odtenke sveta: včasih je tudi grd, a mladi so vajeni marsičesa (»vulgarnost« jih ne bo vrgla iz tira). Nenazadnje bi tudi izvor sovražnih idej, ki jih na drugih področjih zagovarjajo nekateri, lahko iskali v pretiranih odzivih, kot je npr. spodbujanje neskončne bojazni pred terorjem belih kombijev, ki bodo vzeli »naše uboge otroke«.

Ko na koncu vendarle previharimo viharje (ne)moralnosti, se znova znajdemo pri izhodiščnem vprašanju: kako mlade pripraviti do branja? Odgovor ne more biti nekaj presenetljivega: najti ga moramo v lastnem navdušenju nad literaturo.

Reference sodelujočih:

Dr. Tina Bilban je raziskovalka, avtorica, literarna kritičarka in urednica, katere delo se giblje predvsem na presečišču literature, filozofije in znanosti. V zadnjem obdobju se pri svojem delu najbolj posveča literaturi za otroke in mladino. Je raziskovalka na Inštitutu Nove revije, vodja projekta *Zgodbe staranja*, ki poteka pod okriljem Slovenske nacionalne komisije za UNESCO, zunanja sodelavka Strokovnega odbora *Priročnika za branje kakovostnih mladinskih knjig*, članica izvršnega odbora Slovenske sekcije IBBY, avtorica zbirke kratkih zgodb *Interferenca*, strokovne monografije *Na poti k času* in poučne knjige za mlade *50 abstraktnih izumov*.

Mateja Gomboc je po poklicu je profesorica slovenščine in italijanščine, poučuje pa na Škofijski klasični gimnaziji v Ljubljani. Skrb za materni jezik ji napolnjuje tudi prosti čas, saj je avtorica številnih jezikovnih priročnikov za srednjo šolo (*Besede 1–5*, *Mala slovnica in Mala vadnica slovenskega jezika*, *Obvladam* idr.). Na Ministrstvu za izobraževanje, znanost in šport je izpraševalka za slovenski jezik pri strokovnih izpitih. Je tudi prevajalka iz italijanščine (prevedla je sedem knjig, predvsem mladinske in otroške literature) in pisateljica. Doslej je napisala osem knjig za otroke in dve za odrasle,

med njimi mladinski romana *Ime mi je Jon* in roman za odrasle *Dantejeva hiša* ter zbirko kratke proze *Pozneje se pomeniva*.

Andrej Ilc je na kongresu Knjiga na Slovenskem prejel nagrado za profesionalno odličnost Naj založnik leta 2012. V obrazložitvi je bilo zapisano, da je Andrej Ilc »eden od tistih urednikov, ki se je kljub svoji relativni mladosti že zapisal med legende slovenskega založništva. Z umirjenim, uravnoteženim in neverjetno prodornim pogledom zna že dolgo vrsto let v mladinski program izdaj založbe Mladinska knjiga uvrščati tiste knjižne projekte, ki bodo večno ostali z nami kot del slovenske kulturne dediščine. Zadnja leta je ustvaril izjemno zbirko albumov slovenskih ilustratorjev, začel s Čudežnim vrtom, Za devetimi gorami, Drevesom pravljic, Zlato ptico ter Za lahko noč. Je eden tistih, ki skrbi, da naši otroci še danes prebirajo Mačka Murija, Muco Copatarico in druge pravljice, ki tako ostajajo večne.« Andrej Ilc je tudi član izvršnega odbora Slovenske sekcije IBBY in član mednarodne žirije za Andersenove nagrade.

Blaž Istenič je 21-letni študent francoščine, ruščine in filozofije na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani, sicer pa nekdanji zlati maturant jeseniške gimnazije. Ker ga zanima veliko različnih stvari, od znanosti do umetnosti, ima včasih težave z usklajevanjem vseh interesov. Veliko vlogo pri njem že od rane mladosti igra tudi literatura, zato je navdušen obiskovalec knjižnic. Še vedno vsaj z enim očesom spremlja tudi produkcijo za mlade.

Breda Jelen Sobočan je psihiatrinja, družinska psihoterapevka, mentorica spremljanja zgodnjega razvoja v družini. Več kot 25 let dela v psihiatrični ambulanti. Leta 2012 je izdala pesniško zbirko z naslovom *Stekleni biseri besed*, napisala pa je tudi več spremnih besed k mladinskim problemskim romanom (John Green *Kdo si, Aljaska?*; Nataša Konc Lorenzutti *Lica kot češnje*; Isabelle Pandazopoulos *Odločitev*; John Green *Neskončen stolp želv*)

Mag. Darja Lavrenčič Vrabec je diplomirala iz slovenistike in bibliotekarstva na ljubljanski Filozofski fakulteti ter leta 2000 magistrirala iz mladinske književnosti. V Mestni knjižnici Ljubljana je vodja Pionirske – centra za mladinsko književnost in knjižničarstvo. Aktivno sodeluje pri Priročniku za branje kakovostnih mladinskih knjig kot urednica, pri nacionalnem projektu »Zlata hruška«, je članica delovne skupine pri Slovenskem knjižnično-muzejskem MEGA kvizu in tudi avtorica posameznih vsebinskih sklopov. Aktivno sodeluje s prispevki na strokovnih sredah, nekatere tudi koordinira in vodi. Piše prispevke s področja mladinske književnosti, tudi bibliografije mladinskih avtorjev, aktivno sodeluje na domačih in nekaterih mednarodnih konferencah o branju in mladinskem knjižničarstvu. Je članica projektne strokovne skupine »Rastem s knjigo za OŠ in SŠ« pri JAK, članica delovne skupine za pregled in dopolnitev Nacionalne strategije za razvoj bralne pismenosti pri Ministrstvu za izobraževanje, znanost in šport RS in članica uredniškega odbora revije *Otrok in knjiga*. V letu 2017 je prejela Čopovo diplomu.

Borut Marolt je diplomiral na Oddelku za geografijo Filozofske fakultete v Ljubljani. Od leta 2002 je zaposlen kot učitelj v Zavodu za vzgojo in izobraževanje Logatec. Zaved sprejema in obravnava mladostnike z vedenjskimi in čustvenimi težavami na podlagi odločbe, ki jo izda center za socialno delo ali na podlagi sklepa sodišča, pristojnega za mladoletnike. V zavodu so nastanjeni mladostniki z najtežjimi oblikami dissocialnega in agresivnega vedenja. Glasbeno pot je začel v prvi polovici devetdesetih let kot pevec skupine Prisluhnimo tišini, s katero je izdal dva albuma, leta 2008 pa se je kot pevec pridružil skupini Niet, v kateri je deloval med leti 2008 in 2016, v tem času pa so posneli tri avtorske plošče. Leta 2016 je pri Založbi Manični poet izšel njegov romaneskni prvenec z naslovom *Kako se znebiti trupla*.